

244 Budavári elmélkedés

Tekintélyes múltú beszédtemánk, a budavári palota helyreállítása még láthatóan hosszú évekig aktív és aktuális vitaalap marad. Húsz esztendeje foglalkoztatja közvéleményünket, s úgy ígérkezik, régen a falai közé járunk majd Széchenyi Könyvtárba és Nemzeti Galériába (pedig ez sem holnapután lesz), amikor még mindig a helyreállítás elveiről és gyakorlatáról fogunk vitatkozni, mi szakértők, mind a kétmillióan. (Ki nem érzi magát szakértőnek palotaügyben?)

A legélesebb polémia természetesen akkor is akörül sűrűsödik majd, kellett-e új kupola az épületre, s ha igen, pontosan ilyen kellett-e, de sokan lesznek, akik egészében a palota 1944 előtti állapotát emlegetik, s kárhoztatják — mások ellenkezőleg: dicsérik — a szakembereket azért, hogy a helyreállításnál nem ragaszkodtak az ostrom előtti állapothoz.

Michelangelo — porcelánból

Én akkor abban a táborban leszek, amelyik a tervezőknek ad igazat, mert ez a véleményem mostanában is. Különösen azóta, hogy elolvastam Czagány István nemrég megjelent monográfiáját, amelynek témája a címmel pontosan meghatározott nagy építészeti komplexus: A budavári palota és a Szent György téri épületek. A nagyközönség és a szakma számára íródott könyv rendkívüli alapossággal rendszerezi az építészettörténeteszek — köztük a szerző — eddigi kutatásai eredményeit, s leírásával, igen boséges képnyagával végigkíséri a palota történetét az 1686-os visszafoglalástól a sokszori átépítésekén át az 1890—1905-ös bővítésekig, vagyis az ostrom előtti állapotig.

Igy mutatja meg, hogy a Hauszmann-féle századfordulós átalakítás szinte mindent elpusztított a történelmi barokk értékekből, hogy előtte, már az Ybl vezette bővítés sem vette figyelembe az épület arányait, sőt a Várhegy méreteit sem. (Ézért érzi az ember néha, hogy a monstruózus építmény lelóg a kis dombról.) Szól arról, hogy a Mátyás-király-terem legfőbb „berendezési tárgya” meghökkenítő módon a Fadrusz-szobor kicsinyített lovas alakja (!) volt, hogy a „Királyi könyvtár” kandallóját a Medici-síremlék Michelangelo-szobrainak altwien-porcelán változatai (!) díszítették, hogy az álbarokk és álrokoko enteriőröket álromán és álgattrocento helyiségek váltogatták. Olvashatunk továbbá Hauszmann francia neobarokkjának bádoggompájú tetőépítményeiről, vakolatpazarló homlokzatairól, kulissza-összintességű környezetről, a teraszokról és a kortinafalakról, az óriáslépcsőről és a kapuoroszlanokról, a szoborcsoportokról és a Mátyás-kútról, amely utóbbi vadászat közben ábrázolta a királyt, de úgy, hogy a falkanagy, a csatlósok és kutyák közé szellemes módon bekapcsolta a vadászat közben is bölcs mondásokat jegyző Galeotto Marziót és Szép Ilonka alakját egy kis őzikével.

Történelmesdi

Egyszóval a leírások teljesen meggyőznek arról, hogy ebben az ostrom előtti palotában kívül-belül bőven volt újjgazdag stréberség, lihegő pompázní-akará. Ami egyáltalán nem is meglepő, hiszen a századvéget, amely létrehozta, önmagában is meglehetősen parnevű kornak tarthatjuk; nem egyetlen építész, egész Európa játszott történelmesdit akkor az építészetben. A historizmus, a „történelmi” arisztokráciát majmoló kapitalizmus eklektikája nemcsak várpalotákat, hanem becsületes pályaudvarokat, fegyvelmezett gyárakat és józan bérházakat is felcícomázott a múlt sallangjaival. Ezt a stílus-korszakot lehet nem szeretni (de mennyire lehet!), el lehet ítélni, de letagadni lehetetlen. mert történelmi tény, történelmi indítékokkal.

Ahogy történelmi okai voltak annak is, hogy nálunk éppen ezekben az években épült várpalota. Nem szerencsés dolog, kétségtelen, mert ha rettenetesnek találjuk, hogy a kispolgár barokk ebédlőszekrényrel majmolja a „történel-

mi” arisztokráciát, még rettenetesebb, amikor a „történelmi” arisztokrácia, sőt a „történelmi” királyság majmolja saját hajdani fénykorát, méghozzá úgy, hogy ehhez pénze is van márványra, bronzra, tetőbádogra, mindenre. De amíg Oroszországnak évszázadok óta volt Kremlje, sőt Petrodvorece is, Franciaországnak Versailles-a és Louvre-ja, Berlinnek Potsdam-ja és Bécsnek Burgja, a mi középkori-reneszánsz uralkodói rezidenciánkat elpusztította a történelem, a barokk korban pedig csak immel-ámmal építettek a távolról uralkodó Habsburgok. Aztán a millennium nemzeti színű gőzében az egymás keblére boruló dinasztia és magyar uralkodó osztály rádöbbsent, hogy tulajdonképpen nincs hol egymás keblére borulni, s gyorsan hozzáfekttek a korábban elmulasztott építkezés helyett most barokk, azaz álbarokk stílusban építtetni. Így jött létre, s így maradt ránk a királyi hatalom megszűnte után nem reneszánsz, vagy barokk, hanem eklektikus épület a Várhegyen.

A palota ideológiája

Azaz hogy — ismét csak történelmünk következményeként —, ez is csak romosan maradt ránk. De hát ennek is örülünk, mert szükségünk van rá, felhasználjuk, újjáépítjük. Persze, nem egészében építjük újjá, a felesleges álstílusú berendezéseket, a tónkrement hivalkodó díszeket nem rekonstruáljuk minden esetben, s a terembsők is — olvasom a könyvben — az új rendeltetésnek megfelelő modern architektúrát kapnak. Mert megválogatjuk, mit építünk újjá. A szükséges megújítás nem jelenti a századfordulós sallangok restaurálását. Sem a palotában, sem a palota ideológiájában.

És sajnos, ezt is a részeredményeiben kiváló könyv juttatja eszembe, amely alapos leírásokat, pontos rekonstrukciókat ad a terembsőkről, a homlokzatokról, a díszkutakról és Szép Ilonkáról az őzikével. Anélkül, hogy bárhol is bírálná, történelmes módján értékelné őket.

A precízen konkrét elemzések-ből ugyanis bírálat helyett az derül ki, hogy a palota valamennyi szobrászi és építészeti produktuma a maga nemében kiváló és mindenképpen kritikán felüli volt. Róna József például „az egyik legnagyobb szobrászművész”, Róna szobrának modelljét, Savoyai Eugént egyértelműen „zentai hős”-nek nevezi a könyv és „nemzetünknek a felszabadító hős emléke iránt érzett hálájá”-ról beszél. Sőt: a monarchia kormánypárti sajtójához méltó fordulata

szerint a Savoyai-szobornak „legendába illő története van”. A legenda tudniillik az, hogy Széll Kálmán és Hauszmann javaslatára a király megvette a szobrot és saját tervezett szobra helyére állíttatta fel. Hát nem megható? De! Mert „az élesszemű irányító építőművész (Hauszmann; a Szerk.), a műértő és elfogulatlan mecénás (I. Ferenc József; a Szerk.), valamint a kulturált politikus (Széll Kálmán; a Szerk.) tökéletes együttműködése eredményezte, hogy a szobor a világ egyik legszebb helyére került.”

Nem folytatom a példákat, mert nem akarok utólag híveket szerezni öfelségének és könyvkritikát sem akarok írni. Ha azt írnék, szabályos egyrészt-másrészt bírálat lenne, mert a könyv egyrészt hasznos tudományossággal számol be a bonyolult építéstörténetről, másrészt a téma iránti túllelkese-
desében dezinformál a háború előtti palota építészettörténeti-történeti értékelésénél.

Okos célok — modern keretek

Pedig közönségünk egy része egyébként is nyugtalanító nosztalgiaiával néz fel a Várhegyre, siratja a régi pompát és kárhoztatja a „történelmietlen” helyreállítást. Nem a hamis állameszmét hamis építészettel propagáló komperxust látja a hajdani palotában, hanem valamiféle sosem volt „nemzeti uralkodói rezidenciát”, és ennek „fejedelmi pompáját” áhítozza vissza. A piros-fehér-zöld feudális propaganda, és az az emberi gyengeség, amelyre alapozták, a kritikátlan pompaimádat még ma is hatóerő. Nagyon nehéz lesz eloszlatni, különösen akkor, ha ilyen látszólag tudományos koncepció segít siratni a régi neobarokk palotát.

Persze, kár, hogy elpusztult, kár az egységes építészeti-művészeti kompozícióért, amely a maga méreteivel és tulajdonságaival mégis csak jellemző emléke volt egy korszaknak, egy reakciós, de létező történelmi periódusnak. Ám ez a kár nem indokolja, hogy cicomáját újratermeljük. A falakat, födémeket helyreállítjuk, mert az épületre szükségünk van, a díszek egy részét is restauráljuk, mert csupaszon nem maradhat. A felesleges cirádák azonban elmaradtak, s a végre okos célokat szolgáló épület szerényebb, csendesebb lett. És ez így jó. Hiszen ez már nem neobarokk várpalota: örökségre épülő modern kulturális centrum.

S tulajdonképpen emellett akarom szólni.

Rózsa Gyula